

## “Ne Tas Düşün Ne Hamam Çınlasın.” Sözü Yargı Değil midir?

Nurettin ALBAYRAK

**Y**azıyı uzatmamak için yukarıda tırnak içinde verdiğimiz sözün önce cümle olup olmadığı üzerinde durmak gerek. Cümlelerin tanımı bazı sözlüklerde şöyle verilmiştir: “Bir yargıyı bildirmek için tek başına çekimli bir fiil veya çekimli bir fiille kullanılan kelimeler dizisi, tümce.”<sup>1</sup> “Bir eylem, düşünce veya duyguyu bir hüküm hâlinde anlatan ve içinde çekimli bir fiil veya sonuna cevher fiil getirilmiş bir isim bulunan kelime dizisi, tümce.”<sup>2</sup> “Bir duyguyu, bir düşünceyi veya eylemi tam olarak bir hüküm hâlinde anlatan kelimeler dizisi, tümce.”<sup>3</sup> Bu üç tanımdan şöyle bir sonuca varılabilir: Cümle mutlaka bir hüküm bildirmeli, yüklemi ek fiil almış bir isim veya bir çekimli fiil olmalıdır. Kaya Bilgegil “Cümleyi, bir hüküm bildiren sözdür diye tanımlamak yetersizdir.”<sup>4</sup> demektedir ve “Mehmet çalışkan bir öğrencidir.” veya “İnsan en değerli varlıktır.” gibi yüklemi ek fiil almış isim veya isim soylu bir kelime olan cümlelerin hüküm bildirdiğini belirtmektedir. Ancak sözlükler “hüküm” kelimesinin anlamını şöyle vermektedir: “1. Yargı. 2. Egemenlik, hâkimiyet. 3. Değer, aynı veya benzer nitelik. 4. Önem, geçerlilik. 5. Etki, hız şiddet. 6. Karar.”<sup>5</sup> “1. Bir şeyin şöyle veya böyle olduğu hakkında verilen karar, yargı. 2. Hâkimiyet. 3. Önem, kuvvet, geçerlilik. 4. Tesir, nüfuz, kudret. 5. Emir, buyruk. 6. Mahkemenin yargılama sonucu verdiği karar. 7. Divanîhümayundan padişah adına çıkan karar.”<sup>6</sup> “1. Bir kimse, o kimsenin eylemi veya bir olay hakkında edinilen yargı, varılan karar, yargı. 2. Egemen olma, egemenlik, hâkim olma, hâkimiyet. 3. Geçerli olma, kuvvet. 4. Etkide bulunabilme, kendini gösterebilme gücü, geçerlilik, önem değer, kuvvet. 5. Mahkemenin görevini bitiren ve yargıya son veren karar türü. 6. İki kavram arasındaki bağlantının konu, yüklem, koşul

1 *Türkçe Sözlük* (TDK), Ankara 2005, s. 377.

2 İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul 2005, C. I, s. 506.

3 Yaşar Çağbayır, *Ötüken Türkçe Sözlük*, İstanbul 2007, C. I, s. 841.

4 Kaya Bilgegil, *Türkçe Dilbilgisi*, İstanbul 1984, s. 12 v.d.

5 *Türkçe Sözlük*, s. 907.

6 Ayverdi, C. II, s. 1308-1309.

gibi üç ayrı kavramla cümle hâlinde bildirilmesi işlemi. 7. İslam dinine göre *Kur'an-ı Kerim*'de bildirilen ve Allah tarafından konulmuş değişmez, tartışmasız kararlar.<sup>7</sup> Aynı sözlükler “yargı” kelimesinin anlamını da benzer şekilde ve ilk anlamını “hüküm” olarak vermişlerdir. Bu bilgilerden hareketle “hüküm” ile “yargı”nın eş anlamlı olduğunu söylemek mümkündür. Ancak Çağbayır diğer iki sözlükten farklı olarak hüküm kelimesinin 6. anlamını cümle olarak vermekte, günümüzde de gerek ortaöğretim dil ve anlatım kitaplarında gerek üniversitelerde “yargı” kelimesi cümle anlamında kullanılmaktadır.<sup>8</sup>

Yukarıdaki uzun girişten sonra asıl konuya gelebiliriz. “Ne taş düşsün ne hamam çınlasın.” sözü bir yargı mı, değil mi? Yapılan bir anket sonucu “Bu söz bir atasözü değildir.” diyenlerin çoğu gerekçe olarak bu sözün bir yargı anlamı taşımadığını ve kesin bir yargı olmadığını ileri sürmüşlerdir.<sup>9</sup> Aşağı yukarı otuz yılı bulan atasözleri üzerindeki kendi çalışmalarımızdan tek kelime almadan, öncelikle Türkiye’de atasözleri konusunda uzun süre genel kabul görmüş Ömer Asım Aksoy’un birkaç baskı yapmış *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*’nden ve diğer değerli araştırmacıların eserlerinden hareketle düşüncelerimizi temellendirip bu görüş sahiplerinin gerekçelerini birer birer ele alalım: “Yapı bakımından (-sın ekleri) genel bir yargı göstermemektedir.” (Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun). Zeynep Korkmaz “hüküm” kelimesini tanımlarken şu bilgiyi vermektedir: “Yüklemin bir duygu, düşünce, arzu, karar bildirmesi: *gelecek, okuyacağız, alsın, çalış vb.*”<sup>10</sup> Örneklerin içinde yer alan “alsın” kelimesindeki -sın ekinin de yukarıdaki sözde geçen “düşsün” ve “çınlasın” kelimelerindeki emir kipi 3. tekil kişi eki olduğu görülmektedir. Aynı durumu Tahsin Banguoğlu ise şöyle izah etmektedir: “Bir yargı öbeği hâlindeki anlatışa *yargı* (proposition) adını veriyoruz. Her yargı en azından esaslı olan iki kavramı kapsar: 1. Yargının yüklediği kılış, oluş ve vasfı, 2. Kılan, olan, vasıflanan kişi veya şeyi. Yargının yüklediği *yüklem* (prédicat) adını alır. Bu ya bir fiil veya cevher fiil ekleri, bir yardımcı fiil almış bir isim olur. Yukarıda *karşılasm, bekleyeceğim, elverişlidir* (Yukarıda verilen cümleler *Zeynep karşılasm. Ben bekleyeceğim. Şartlar elverişlidir.*) kelimeleri yüklem olurlar. ...Yüklemi fiil olan yargıya *fiil yargısı* (proposition verbale) deriz.”<sup>11</sup> “Ne tas düşsün ne hamam çınlasın sözü yukarıdaki iki açıklamaya göre de bir yargıdır, hem de iki yüklemli, yani iki

7 Çağbayır, C. II, s. 2017.

8 Bu konuda İstanbul’da iki üniversitede uzun süre Türkçe dil bilgisi dersi okutmuş bir öğretim üyesi (Prof. Dr.) ile liselerde uzun süre Türk dili ve edebiyatı dersi okutmuş bir edebiyat öğretmeninin bilgilerine başvurulmuş, her ikisi de “yargı” kelimesini “cümle” anlamında kullandıklarını beyan etmişlerdir.

9 Nail Tan, “Bir Kalıplaşmış Sözle İlgili Sormaca / Anket ve Sonuçları, *Türk Dili*, S.: 728 (Ağustos 2012), s. 90-93.

10 Zeynep Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Ankara 1992, s. 80.

11 Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, İstanbul 1974, s. 520.

yargılı. Bu yargılar birden çok tarafı olan bütün olaylar, durumlar, eylemler için geçerlidir. Bu da “Ne tas düşün ne hamam çınlasın.” sözünün genel bir yargı olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla Ercilasun’un bu sözün atasözü olmadığı ile ilgili görüşü yerinde bir gerekçe değildir.

“Atasözü gibi hikmetli ve tamamlanmış tecrübi bir bilgiyi ifade etmekten ziyade herhangi bir durumda tasvirî kolaylık sağlayıcı bir ifadedir.” (Prof. Dr. Ali Duymaz). Atasözleri içinde hikmetli söz olarak nitelendirilebilecek bazı sözler bulunsa bile atasözlerinin temel özelliği hikmetli söz olmaktan ziyade öğüt vermek, ders vermek, yol göstermek veya uyararak insanın yanlış yapmasını önlemek amacı taşıyan bir söz olmaktır. Atasözlerinin tanımı içinde “hikmetli söz” ifadesine bugüne kadar hiç rastlamadık. Hikmetli söz söylene söylene kelamıkibarlar için söylenebilir. Zira hikmet daha çok dinî sözlerin özelliklerindedir. Ayrıca atasözlerinde tasvirî özellik aramak da yerinde bir görüş değildir. Tasvir, görsel bir terimdir; atasözleri ise daha çok akla ve sağduyuya seslenir.

“Deyimdir, çünkü yargı bildirmiyor.” (Prof. Dr. Ensar Aslan). Türkçedeki cümle / yargı kalıplarından biri de “ne...ne” bağlacıyla kurulan ve biçim/şekil bakımından olumlu, anlam bakımından olumsuz cümlelerdir. Ne...ne bağlacı ya cümledeki eş görevli kelimeleri birbirine bağlar ya da “O zat ne Ankara’ya geliyor, ne İstanbul’a (geliyor).”<sup>12</sup> gibi iki yargıyı (düşün-çınlasın) birbirine bağlar. “Ne tas düşün ne hamam çınlasın.” sözü de aynı yapıda bir yargıdır.

“Bir yargı bildirmiyor. Tam tersi, bir cümle içinde bir fikri açıklama özelliği taşımaktadır.” (Prof. Dr. Esmâ Şimşek). “Ne tas düşün ne hamam çınlasın.” sözünün bir yargı bildirdiği üzerinde yukarıda tereddüte yer bırakmayacak şekilde durduk. “...Bir cümle içinde bir fikri açıklama özelliği taşımaktadır.” sözü yukarıdaki cümleyle hiçbir ilgisi olmayan bir açıklamadır. Zira yukarıda tırnak içinde verdiğimiz cümle “Mustafa sınavda, ben bu konuları çok iyi çalışmıştım, dedi.” cümlesi gibi iç içe bileşik cümle özelliği taşımadığından, bir cümle içinde bir fikri açıklama özelliğine de sahip değildir. “Ne tas düşün ne hamam çınlasın.” cümlesi, iki yüklemli, dolayısıyla iki yargı bildiren ve iki farklı öznesi olan, biçim bakımından olumlu, anlam bakımından olumsuz bir cümledir.

“Bir yargı içermiyor. Öğüt verme, ders verme özelliği yok. Fiillerin zamanı ve kipi kişiye, olaya ve duruma göre değişebilir. Örnek: Ne tas düştü ne hamam çınladı. Ne tas düşse ne hamam çınlasa. Tas ve hamam kelimeleri de çekim eki alabilir. Örnek: Ne tası düşer ne hamamı çınlar. Ne tasım düşün ne hamamım çınlasın. (Prof. Dr. Dilaver Düzgün). Atasözlerinin bir bölümünün öğüt ve ders verdiği görüşü doğrudur. Ancak birçok atasözü de önlem almak ve uyarmak

12 Bilgegil, s. 57.

amacıyla söylenir: “Açık yaraya tuz ekilmez.”<sup>13</sup> “Anasına bak kızını al, kenarına (kıyısına, tarağına) bak bezini al.”<sup>14</sup> “Ay gördünse bayram et.”<sup>15</sup> atasözleri yalnız A harfi ile başlayan atasözleri içinden aldığımız ve uyarı anlamı da taşıyan atasözleridir. “Ne tas düşün ne hamam çınlasın.” sözü de bunlar gibi önceden önlem alınması gerektiği ile ilgili olarak uyarı anlamı taşıyan bir atasözüdür. Bu atasözle aynı yapıda olan “Ne yavuz (aşkın, azgın) ol asıl, ne yavaş (şaşkın, miskin) ol basıl.”<sup>16</sup> atasözü de çok açık bir uyarı anlamı taşımaktadır. Söz konusu sözün fiil kiplerinin değiştiği doğrudur. Kalıplaşmış sözlerin fiil kiplerinin değişmesi yalnız deyimlere özgü bir durum değildir.<sup>17</sup> Aynı durum atasözlerinin tamamı için olmasa bile birçok atasözü için geçerlidir. “Değme bana, değmeyeyim sana.”<sup>18</sup> “Değmiyorsun bana, değmiyorum sana.”, “Değmeyeceksin bana, değmeyeceğim sana.”, “Değmemelisin bana, değmemeliyim sana.” Aynı durumu şimdi bir de iki yüklemli olan şu atasözüne uygulayalım: “Önce iğneyi kendine batır, sonra çuvaldızı ele (batır)”<sup>19</sup> “Önce iğneyi kendine batırıyor, sonra çuvaldızı ele (batırıyor).”, “Önce iğneyi kendine batıracak, sonra çuvaldızı ele (batıracak).”, “Önce iğneyi kendine batırır, sonra çuvaldızı ele (batırır).”, “Önce iğneyi kendine batırmalısın, sonra çuvaldızı ele (batırmalısın).”

“Kimsenin zarar görmeyeceği bir durum veya duygusal bir iş-düşünce ortamı, deyim bilimsel olarak ifade edilmektedir. (Prof. Dr. Mehman Musaoğlu). “Ne tas düşün ne hamam çınlasın.” sözü ister deyim ister atasözü kabul edilsin “kimsenin zarar görmeyeceği bir durum” bu sözün anlam kapsamında yer alır. Ancak Musaoğlu’nun “... duygusal bir iş-düşünce ortamı, deyim bilimsel olarak ifade edilmektedir.” sözüyle ne kastettiğini anlayamadık.

“Kesin bir hüküm bildirmemektedir.” (Prof. Dr. Aynur Koçak). İlgili sözün iki yüklemli olduğu ve iki hüküm bildirdiği üzerinde yukarıda durmuştuk. Öyleyse atasözlerinin hüküm / yargı bildirdiği kesin; ama “kesin hüküm” bildirdiği kesin değil. Zira atasözlerinde “kesin yargı” anlamı değil, “genel yargı” anlamı aranır.

13 Aksoy, s. 111 (43 nolu atasözü).

14 Aksoy, s. 147 (298 nolu atasözü).

15 Aksoy, s. 167 (438 nolu atasözü).

16 Aksoy, s. 397 (2054 nolu atasözü).

17 Dilaver Düzgün’ün bu görüşünü, Ömer Asım Aksoy “Bir masterla sona eren deyimler, çekime gireceklerinden ve dolayısıyla bir tümce kuracaklarından...” şeklinde belirtmektedir. Aksoy, s. 39.

18 Aksoy, s. 230 (868 nolu atasözü).

19 Aksoy, s. 409 (2136 nolu atasözü).

“Kesin bir yargı bildirmemektedir. Buna benzer deyim örnekleri vardır. Ne Şam’ın şekeri ne Arap’ın yüzü vb. (Doç. Dr. Eyüp Akman). “Ne tas düşsün ne hamam çınlasın.” sözünün yargı bildirdiği üzerinde yukarıda durduk. “Ne Şam’ın şekeri ne Arap’ın yüzü.” eksilteli bir cümledir. Eğer “Ne tas düşsün ne hamam çınlasın.” sözü deyim kabul edilirse, yüklemi söylenmemiş olan “Ne Şam’ın şekeri ne Arap’ın yüzü.” sözü ve onlarca benzeri de rahatlıkla deyim kabul edilebilir. Kaldı ki “Ne Şam’ın şekeri ne Arap’ın yüzü.” sözü kaynaklarda atasözü olarak yer almıştır.<sup>20</sup>

“Bir hâl, bir durum ifade eder. Kesin bir yargı cümlesi değildir. Ayrıca zaman ve şahıs kiplerine göre çekimlenebilir: Ne tas düşecek ne hamam çınlayacak. Ne tas düştü ne hamam çınladı, gibi.” (Doç. Dr. Bekir Şişman). Atasözleri bir hâl, bir durum ifade etmekten yoksun sözler değildir. Deyimlerin ifade ettiği hâl ve durumun daha fazlasını atasözleri ifade etmektedir. Diğer taraftan bir yargıdaki kesinlik anlamı, o cümlede yüklemi kesinlik anlamıyla tamamlayan “asla”, “mutlaka”, “kesinlikle” gibi zarflarla sağlanır. Bu zarflara ise atasözlerinde hemen hemen rastlanmamaktadır. Atasözlerinin de zaman ve şahıs kiplerine göre çekimlendiğini yukarıda gösterdiğimiz için tekrar üzerinde durmuyoruz.

“Bir durumu, bir olayı etkili bir biçimde anlatmaktadır. Deyimler; bir durumu, olayı mecazla anlatmaya çalışır. Atasözleri gibi öğüt vermez.” (Doç. Dr. Işıl Altun). Atasözleri toplum hayatında yer alan her durumu, her olayı deyimlerden çok daha etkili bir biçimde anlatma özelliğine sahiptir. Çünkü bütün atasözlerinde anlatımı etkili kılan özlü anlatım yani “ıcaz” sanatı görülmektedir. Deyimlerdeki mecazlı anlatım atasözleri için de geçerlidir. Mecaz anlatımlı binlerce atasözü örneği vardır. Deyimlerin atasözleri gibi öğüt vermediği kanaati doğrudur. Ancak kısaca “Öyle hareket ediniz ki hiç kimse incinmesin.” şeklinde anlamlandırılabilir “Ne tas düşsün ne hamam çınlasın.” sözünün öğüt verdiği açık bir şekilde görülmektedir.

“Hüküm bildirmiyor, dilek vasfı daha ağır basıyor.” (Doç. Dr. Ersin Özarslan). Hüküm bildirdiği yukarıda birkaç kaynaktan hareketle açıklanmıştı. Bir cümlede dilek (temenni) “Husulü mümkün olsun veya olmasın, bir şey için gösterilen arzuyu, duyulan özlemi ifade eder. Ancak bu özlem, husulü beklenen bir şeye yönelmiş değildir. Türkçede “nolaydı, keşke, onun Farsça şekli olan ‘kâşki’ lafızları, bu anlama imkân hazırlar.”<sup>21</sup> Türkçede dilek anlamı, çok açık olmasa bile, dilek-şart kipinin dilek kullanımıyla da sağlanabilir: “İmtihanları bitirsem de İstanbul’a gitsem.”<sup>22</sup> cümlesi dilek-şart kipinin dilek kullanımıyla

20 İsmail Parlatur, *Atasözleri*, Ankara 2008, s. 440 (3826 nolu atasözü).

21 Bilgegil, s. 60.

22 Bilgegil, s. 60.

bir özlemi, dolayısıyla bir dileği dile getirmektedir. Deyimlerin bir dilek bildirdiğinden doğrudan doğruya söz etmek mümkün olmadığı hâlde, birçok atasözünde dilek anlamı sezilmektedir: “Allah sağ eli sol ele muhtaç etmesin.”<sup>23</sup>, “Az olsun, uz (öz) olsun.”<sup>24</sup>, “Geç olsun da güç olmasın.”<sup>25</sup> atasözleri, dilek anlamı taşıyan atasözlerinden sadece birkaçıdır.

“Bu söz öbeği bir deyimdir. Ne şiş yansın ne kebab benzeri. Herhangi bir olumsuzluğun yaşanmaması için söylenir.” (Yrd. Doç. Dr. Necmi Akyağın). “Ne şiş yansın ne kebab (yansın).” deyimse aynı yapıda olan “Ne karanlıkta yat, ne kara düş gör.”, “Ne yavuz (aşkın, azgın) ol asıl, ne yavaş (şaşkın, miskin) ol basıl.”<sup>26</sup> sözleri nasıl atasözü kabul edilmiştir? Şimdi de “*atasözleri*” adıyla yayımlanmış diğer eserlerde yer alan aynı yapıdaki atasözlerine bakalım: “Ne âşıkların gönlünde sabır, ne kalburda su.”, “Ne sert ol asıl, ne yavaş ol basıl.”, “Ne şeytanın yüzünü gör, ne besmele çek.”, “Ne yârdan geçilir, ne serden.”, “Ne zengine borçlu ol, ne zügürtten alacaklı.”<sup>27</sup> “Ne dağda bağım (darım) var, ne çakaldan dâvâm var.”, “Ne mezarlıkta uyu, ne korkulu rüya gör.”, “Ne ileri koşmalı (ileriye seğırtmeli), ne geride kalmalı.”, “Ne sert ol asıl, ne yavaş ol basıl.”, “Ne âdet etmeli, ne âdeti terk etmeli.”<sup>28</sup> “Ne âdet etmeli, ne âdeti terk etmeli.”, “Ne yavuz ol asıl, ne yavaş (miskin / şaşkın) ol basıl.”<sup>29</sup> “Ne karanlıkta yat, ne kara düş gör.”, “Ne yavuz ol asıl, ne yavaş ol basıl.”<sup>30</sup> “Ne yavuz ol asıl, ne yavaş ol basıl.”<sup>31</sup> “Ne yavuz ol asıl, ne yavaş ol basıl.”<sup>32</sup> “Ne dağda bağım var, ne çakaldan davam.”, “Ne dağda darım var, ne çakaldan davam var.”, “Ne İsa’ya yaranabildi, ne Musa’ya”, “Ne karanlıkta yat, ne kara düş gör.”, “Ne kokar, ne bulaşır.”, “Ne Şam’ın şekeri, ne Arap’ın yüzü.”, “Ne şeytanı gör, ne lâhavle çek.”, “Ne şeytanı gör, ne salâvat getir.”, “Ne şeytanın yüzünü gör, ne besmele çek.”, “Ne yavuz ol asıl, ne yavaş ol basıl.”<sup>33</sup> sözleri nasıl *atasözleri* sözlüklerinde yer almıştır? Burada şunu da belirtelim: Bu sözlerin bir kısmı atasözü-deyim ayrımı üzerinde ince elenip sık dokunmadığı için deyimler sözlüklerinde de

23 Aksoy, s. 140 (246 nolu atasözü).

24 Aksoy, s. 171 (466 nolu atasözü).

25 Aksoy, s. 284 (1237 nolu atasözü.).

26 Aksoy, s. 396, 397 (2045, 2054 nolu atasözleri).

27 Aydın Oy, *Tarih Boyunca Türk Atasözleri*, İstanbul 1972, s. 220, 307.

28 İ. Hilmi Soykut, *Türk Atalar Sözü Hazinesi*, İstanbul 1974, s. 108, 110, 111, 169.

29 İskender Pala, *Ata Sözlüğü*, İstanbul 1999, s. 229, 231.

30 Emin Özdemir, *Açıklamalı Atasözleri Sözlüğü*, İstanbul 2001, s. 217, 218.

31 Şöhret Türkmen Aktaş, *Seçme Atasözleri*, Ankara 2004, s. 320.

32 Âdem Sertel, *Tecrübenin Dili Konu Konu Atasözleri*, İstanbul 2006, s. 189.

33 Parlatur, s. 437, 438, 439, 440.



yer almıştır. Hatta bazı yazarlar aynı sözü hem deyimler sözlüğüne hem de atasözleri sözlüğüne almışlardır.<sup>34</sup>

“Atasözleri, genel yargılarla belli bir deneyimi aktarmaktadır. Kullanım alanları geniştir. Yukarıda geçen kalıp söz gibi yapılar ise belli durumlarda kullanıldıklarından, kullanım alanları konu bağlamıyla sınırlıdır. Atasözleri, kalıplaşmış yapılar olarak zaman ve yapıya göre çekime girmemekte, sözlerin arasına başka yapılar kabul etmemektedir. Deyimlerde ise durum tersinedir. (TDK Uzmanı Âdem Terzi). Anket sorusuna cevap verenler içinde ilk defa atasözlerinin “kesin yargı” değil, “genel yargı bildirdikleri” Âdem Terzi tarafından doğru olarak ifade edilmiştir. Ancak “belli bir deneyimi aktarma” özelliği atasözleri için geçerli olduğu gibi, belli bir deneyimden hareketle hayatın her safhası ve insan hayatında karşılaşılan olumlu-olumsuz her olay hakkında bazen öğüt vermek, bazen önlem almak, bazen uyarmak da atasözlerinin özelliklerindedir. “Ne tas düşsün ne hamam çınlasın.” sözü de hem bir uyarı anlamı taşımakta hem de dikkatli davranılıp olumsuz bir şey olmaması için önlem alınmasını öğütlemektedir. En az iki kişiyi ya da tarafı ilgilendiren bütün olay ve durumlar için ve her iki tarafın da zarar görmemesi için kullanılan bu sözün atasözleri sözlüklerinde onlarca örneği vardır. Kavram özellikleri göz önüne alındığında, atasözlerinin de “kullanım alanları konu bağlamıyla sınırlıdır”. Örneğin “Üzüm üzüme baka baka kararır.” atasözü ne “üzüm”le ne “bakmak”la ne de “kararmak”la ilgilidir; çünkü bunlar mecaz anlamlarıyla kullanılmıştır. Dolayısıyla bu atasözündeki kavram “etkilemek”le sınırlıdır. Bu örneği yüzlerce atasözünde görmek mümkündür. Gerek atasözlerinin gerek deyimlerin kalıplaşmış yapılar olduğu, birçok atasözünün deyimler gibi çekime girdiği yukarıda örneklendirildiği için bu konu üzerinde tekrar durmuyoruz.

Sonuç olarak atasözleri ve deyimler üzerinde maalesef bugüne kadar yeterli ölçüde durulmadığı; bir sözün deyim mi, atasözü mü olduğu hususunda ileri sürülen görüşlerin deyimlerin ve atasözlerinin temel özelliklerini yansıtmaktan uzak olduğu yukarıdaki ankete verilen cevaplardan rahatlıkla anlaşılmaktadır. İçinde yer aldığımız “Ne tas düşsün ne hamam çınlasın.” sözünün bir atasözü mü, deyim mi olduğu tartışmasında biz kanaatimizi mümkün olduğu ölçüde somut verilere dayandırarak temellendirmeye ve bu sözün bir atasözü olduğunu ortaya koymaya çalıştık. Son olarak bir hususa daha değinmekte fayda var: Türkçede kalıplaşmış bazı sözlerin fiilleri mastar olarak kullanıldığında deyim, aynı fiiller çekimli olarak kullanıldığında ise atasözü olduğu görülmektedir.

34 Bu hususta sadece Prof. Dr. İsmail Parlatur’ın *Atasözleri ve Deyimler* (Ankara 2008) adlı eserlerine bakmak yeterlidir. Parlatur “Ne çaldın yüzüme, ne çalayım yüzüne.”, “Ne dağda bağım var, ne çakaldan davam.” “Ne Şam’ın şekeri, ne Arap’ın yüzü.” sözlerini hem deyimler içinde hem atasözleri içinde göstermiştir.

Bu durum Ömer Asım Aksoy<sup>35</sup> ve Aydın Oy<sup>36</sup> başta olmak üzere, atasözleri üzerinde çalışanlar tarafından ortaya konulmuştur. Ne... ne bağlacıyla kurulan ve bizim çeşitli *atasözleri* sözlüklerinden aldığımız yukarıdaki atasözlerinden de aynı zamanda deyim olarak kullanılabilenler vardır: “Ne İsa’ya yaranabilmek ne Musa’ya (yaranabilmek)”, “ne kokmak ne bulaşmak”, “ne şeytanı görmek ne lâhavle çekmek” hem atasözü hem deyim olarak kullanılabilir.

---

35 Aksoy, s. 42.

36 Oy, s. 99.